

KONFISKOIDUT RAHAT JA VAHINGONKORVAUKSEN VANHENTUMINEN

1 Kysymyksenasettelu

Voimassa olevan rikoslain (19.12.1889/39) 10 luvussa on säädetty menettämisseuraamuksista 1.1.2002 alkaen.¹ Sen jälkeen säännöksiä on muutettu kahdesti.² Rikoshyödyn menettämistä koskevan luvun 2 §:ää on viimeksi uusittu vuonna 2016. Nykyisin säännöksen 6 momentissa on lausuttu hyödyn menetyksen sekä vahingonkorvauksen ja edunpalautuksen suhteesta seuraavasti:

”Hyötyä ei tuomita menetyksi siltä osin kuin se on palautettu tai tuomittu taikka tuomitaan suoritettavaksi loukatulle vahingonkorvauksena tai edunpalautuksena. Jos korvaus- tai edunpalautusvaatimusta ei ole esitetty tai se on vielä ratkaisematta silloin, kun menettämiskaavasta annetaan ratkaisu, menettämisseuraamus on tuomittava.”

Säännös vastaa ennen vuoden 2016 muutosta voimassa olleen rikoslain 10 luvun 2 §:n 3 momenttia. Perusteluksi säännöksestä on lausuttu hallituksen esityksessä, että mahdollisen vahingonkorvauksen ottaminen huomioon hyötyä laskettaessa on ongelmallista siitä näkökulmasta, että rikoksenteijän ei pitäisi voida hyötyä rikoksestaan. Kun ennen vuoden 2002 alkua hyödyistä vähennettiin maksettujen ja vaadittujen vahingonkorvausten

lisäksi myös muut mahdolliset vahingonkorvaukset, seurauksena saattoi olla se, että rikoksenteijä sai vastoin tavoitteita taloudellista hyötyä rikoksestaan. Muutos lainsäädäntöön tehtiin, jottei taloudellista hyötyä jäisi rikoksenteijälle.³

Hyödyn konfiskoiminen valtiolle ei kuitenkaan tarkoittanut, ettei vahingonkärtsijä saisi korvausta rikosvahingosta. Jo vuoden 2002 alusta voimaan tulleissa muutoksissa vahingonkärtsijän asema oli otettu huomioon. Tätä asiaa koskeva rikoslain tuolloinen 10 luvun 11 §:n 2 momentti kuului seuraavasti:

Jos korvausta taikka edunpalautusta on suoritettu tai tuomittu suoritettavaksi 2 §:n 3 momentissa tarkoitetun ratkaisun antamisen jälkeen, menettämisseuraamus voidaan panna täytäntöön vastaavalla määrällä vähennettynä. Jos menettämisseuraamus on jo pantu täytäntöön, vastaava määrä voidaan tuomita suoritettavaksi valtion varoista. Kanne asiasta on nostettava kantajan kotipaikan tai Helsingin käräjäoikeudessa viiden vuoden kuluessa siitä päivästä, jona menettämisseuraamusta koskeva tuomio sai lainvoiman. Vastaajana asiassa on valtio, jota edustaa Oikeusrekisterikeskus.

Säännöksen mukaan rikoksesta vahinkoa kärtsineellä oli edelleen menettämisseuraamuksen toteu-

¹ Laki rikoslain muuttamisesta 26.10.2001/875.

² Lainsäädäntöhistoriaa selvitetään konfiskaation osalta jäljempänä jaksossa 2.1.

³ Ks. hallituksen esitys Eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi, HE 80/2000 vp, s. 16–17.

duttua oikeus saada korvaus rikosvahingosta. Sen maksajaksi tuli rikoksenteikijän sijaan valtio.⁴ Kirjoituksen teeman kannalta merkittävin lausuma koski vahingonkorvauksen vanhentumista. Korvauskanne oli nostettava valtiota vastaan määräajassa, joka alkoi menettämisseuraamuksen tultua lainvoimaiseksi. Valtio oli asetettu maksajaksi, koska muutoin vahingonaiheuttaja olisi joutunut kaksinkertaiseen suoritusvastuuseen.⁵ Vanhentumisesta ja vanhentumisajasta ei ole enää sääntöä rikoslain 10 luvun 11 §:ssä, joten velan vanhentumiseen on sovellettava yleisiä sääntöjä.

Säännöksiä uusittiin seuraavan kerran vuonna 2013.⁶ Myös rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momenttia muutettiin. Erityinen säännös valtion velan vanhentumisesta poistettiin ilman perusteluja. Vanhentumisaikaa ei nytkään ole rikoslaissa. Sitä ei palautettu lakiin vuoden 2016 uudistuksessa, jonka keskeinen syy oli saattaa suomalaiset säännökset vastaamaan Euroopan unionissa 3.4.2014 hyväksytyyn Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/42/EU rikoksentekevälaineiden ja rikosshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa.⁷

Vanhentumisajan poistaminen on johtanut epäselvyyteen vanhentumisesta. Se ilmenee erityisen hyvin Oikeusrekisterikeskuksen kannanotosta. Se oli aloittanut toimintansa oikeusministeriön alaisena yksikkönä 1.3.1996.⁸ Sen tehtävänä oli aluksi huolehtia niistä sakkoihin, menettämisseuraamuksiin, maksuihin ja saamisiin liittyvistä täytäntöönpanotehtävistä sekä oikeusrekisterien ylläpitotehtävistä, jotka on säädetty sen tehtäviksi muussa laissa tai asetuksessa taikka määrätään sen nojalla

annetussa päätöksessä.⁹ Uudistetussa laissa¹⁰ määrättiin Oikeusrekisterikeskuksen uudeksi tehtäväksi muun muassa menettämisseuraamuksiin liittyvistä täytäntöönpanotehtävistä huolehtiminen ja valtion puhevallan käyttäminen menettämisseuraamuksia koskevissa asioissa.¹¹

Oikeusrekisterikeskus on siten merkittävässä asemassa valtion puhevallan käyttäjänä menettämisseuraamusasioissa. Se ratkaisee rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentin mukaan, saako rikoksen johdosta vahinkoa kärsinyt henkilö vahinkoa vastaavan suorituksen valtiolta. Oikeusrekisterikeskuksen mielipiteelle on sen vuoksi annettava tietty painoarvo, mutta sen virheellisiä kantoja ei tarvitse hyväksyä. Oikeusrekisterikeskuksen ratkaisua virheellisenä pitävä vahingonkärsijä voi viedä asian tuomioistuimeen, mutta ylivoimaisesti selkeämpi ja halvempi vaihtoehto olisi, jos siihen ei tarvitsisi ryhtyä.

Oikeusrekisterikeskus on lausunut asianomistajan vaatimuksesta saada korvausta vahinkonsa johdosta valtiolle konfiskoiduista varoista seuraavasti.¹²

A on vaatinut Pirkanmaan kärjäoikeudessa 12.1.2015 vireille tullessa asiassa B:ltä ja C:ltä rikokseen perustuvaa vahingonkorvausta asiassa D. Asianomaiset ovat edellä mainitussa riita-asiassa päätyneet sovintoon, jonka kärjäoikeus on vahvistanut. A on toimittanut Oikeusrekisterikeskukselle kyseisen sovinnon hakemuksensa liitteeksi. [A1] Koska A on laittanut vahingonkorvausta koskevan asian vireille Pirkanmaan kärjäoikeudessa sen jälkeen, kun B:tä ja C:tä koskevan rikosasian (R201 3/129) vireilläolo on päättynyt korkeimman oikeuden antamaan tuomioon (27.2.2014), Oikeusrekisterikeskus katsoo, että A:n esittämä korvausvaatimus valtiota

⁴ Ks. KKO 2015:54, perustelu 23.

⁵ HE 80/2000 vp, s. 35–36.

⁶ Laki rikoslain 10 ja 44 luvun muuttamisesta, 17.5.2013/347.

⁷ Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain 10 luvun sekä pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta, HE 4/2016 vp, s. 3 ja 7–24.

⁸ Laki oikeusrekisterikeskuksesta 17.11.1995/1287.

⁹ Ks. hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeusrekisterikeskuksesta, HE 109/1995 vp, s. 1–2.

¹⁰ Laki Oikeusrekisterikeskuksesta 16.11.2012/625.

¹¹ Laki Oikeusrekisterikeskuksesta 625/2012, 1 §:n 1 momentin 2 kohta.

¹² Täydennyspyyntö 19.12.2018, Dnro 10/03.03.06/2014/1232, s. 6–7. Yksityishenkilöiden nimet on korvattu kirjaimilla A-C ja asian nimi kirjaimella D.

kohtaan on katsottava vanhentumislain 4 §:n ja 7 §:n 3 momentin nojalla vanhentuneeksi. Asiassa ei siten Oikeusrekisterikeskuksen näkemyksen mukaan ole edellytyksiä suorittaa valtion varoista korvausta A:lle.

Kannanotto on monestakin syystä varsin ongelmallinen. Vanhentumiskysymys on edellä esitetystä ratkaistu siltä pohjalta, että velkasuhde oli rikosjutun asianosaisten välinen eli valtion tuli maksaa vahingonaiheuttajien velka. Merkittävässä asemassa velkasuhteen ja velan vanhentumisen osalta on lainsäädännön kehittyminen, jota on selvitetty jo edellä. Tarpeen mukaan lainsäädännön kehitys otetaan esille asiakysymysten yhteydessä.

Lainsäädäntöä oli uudistettu myös rikoslain ulkopuolella. Vuoden 2002 alussa voimaan tullutta rikoslain muutosta valmisteltaessa oli vanhentumisen osalta voimassa vuonna 1868 annettu vanhentumisasetus siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen.¹³ Se kumottiin 1.1.2004 voimaan tulleella vanhentumislaila.¹⁴ Se on yleislaki, jonka säännöksiä noudatetaan lain 2 §:n mukaan paitsi silloin, kun muussa laissa on siitä poikkeavia erityissäännöksiä, joita on sovellettava vanhentumislain säännöksen sijasta. Vanhentumislain soveltamisalaa selvitetään luvussa 2.

Rikosasian päättymisellä ei ole vanhentumislain mukaan vanhentumisaikaa lyhentävää merkitystä. Sen sijaan lain 7 §:n 3 momentin mukaan rikoksesta johtuvaa velkaa ei katsota vanhentuneeksi niin kauan, kun rikosasiassa voidaan nostaa syyte tai kun rikosasian käsittely on vireillä tuomioistuimessa. Toisaalta rikosasian käsittelyn päättymisen ei estä korvauksen vaatimista käsittelyn jälkeen, jos vanhentumisaika ei ole vielä kulunut loppuun eikä korvausta ole käsitelty rikosasian yhteydessä.¹⁵

Rikoslain 10 luvun 11 §:n uudistuksessa vuonna 2013 Oikeusrekisterikeskuksen asemaa muutettiin. Säännöksen mukaan ”Oikeusrekisterikeskus

voi asianomaisen henkilön kirjallisesta hakemuksesta päättää, että vastaava määrä suoritetaan valtion varoista.” Määrän piti vastata tuomittua vahingonkorvausta. Säännöksessä kuitenkin määrättiin sen varalta, ettei täytäntöönpanu menettämisseuraamus riittänyt kaikkien saatavien maksamiseen, maksun suorittamisesta saatavien suuruuden mukaisessa suhteessa noudattaen soveltuvin osin konkurssilain¹⁶ 17 ja 18 luvun säännöksiä. Kyse on velkojien yhdenvertaisuudesta, koska lähtökohtana yksityisoikeudellisten saatavien tyydyttämisessä on hakijoiden tasavertainen kohtelu.¹⁷

Viimeisin rikoslain 11 luvun muutos vuodelta 2016 ei tuonut suuria muutoksia valtion maksuvelvollisuuteen. Hallituksen esityksen mukaan Oikeusrekisterikeskus voi vahinkoa kärsineen henkilön kirjallisesta hakemuksesta päättää, että vahinkoa vastaava määrä suoritetaan valtion varoista. Sääntö on otettu rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momenttiin. Lainsäädäntöä ei tältä osin muutettu edelliseen säännökseen verrattuna.

Rikollinen toiminta, joka on ollut synnä A:n vahingon syntymiseen, on jatkunut 4.9.2003–7.3.2008 välisen ajan. A:n tappiot ovat syntyneet aikavälillä 29.7.2007–4.3.2008. Oikeusrekisterikeskuksen vanhentumislausuma perustuu siihen ajatukseen, että A:n velka oli siirtynyt valtiolle sellaisenaan. Kysymyksenä kirjoituksessa onkin tältä osin se, miten valtion maksettavaksi tullut suoritus vanhentuu eli onko valtion vastuussa todella kysymys siitä, että vahingonkorvausvelka on säädetty valtion maksettavaksi. Tähän pyritään vastaamaan luvussa 3.

Edellisessä kappaleessa esitettyyn kysymykseen vastaaminen edellyttää, että ratkaistaan, minkä sääntöjen mukaan valtion velka rikosvahingon kärsineelle määräytyy. Kun kysymykseen on löydetty vastaus, voidaan ratkaista, minkä sääntöjen mukaan vanhentumisaikojen alkaminen ja sen pituus määräy-

¹³ Asetus määrääjasta velkomisasioissa sekä julkisesta haasteesta velkojille 9.11.1868, 32/1868.

¹⁴ Laki velan vanhentumisesta 15.8.2003/728 (vanhentumislaki).

¹⁵ Tuula Linna – Ari Saarnilehto, Velan vanhentuminen, Alma Talent, Helsinki 2016, s. 69–70.

¹⁶ Konkurssilaki 20.2.2004/120.

¹⁷ Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain 10 ja 44 luvun sekä sakon täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta, HE 2/2013 vp, s. 7.

tyvät, sekä se, mitä rikoslain muutokset ovat vaikuttaneet vanhentumiseen. Luvussa 4 selvitetään toisiinsa liittyvät kysymykset 2 ja 3. Esitys päättyy tiivistelmään aiheesta.

2 Valtion velka ja vanhentumislaki

2.1. Valtion velvoiteoikeudellinen velka

Vanhentumislain 1 §:ssä on säädetty lain soveltamisalasta.¹⁸ Säännös on toistettu tässä vain tarpeellisin osin koskien julkisoikeudellisia maksuja.

1 §:n 2 momentti

Tätä lakia ei sovelleta:

- 1) veroon, julkiseen maksuun tai muuhun rahan saamiseen, joka saadaan periä ulosottoimin ilman tuomiota tai päätöstä;
- 2) sakkoon, menettämisseuraamukseen tai muuhun rikosoikeudelliseen seuraamukseen taikka uhkasakkoon tai teettämis- tai keskeyttämisuhtaan; - - -

Huomattavaa on, että vanhentumislaki ei näyttäisi soveltuvan julkisista varoista suoritettavaan korvaukseen eikä muuhun etuuteen. Kyseessä ovat rahavelat. Ongelma on siinä, voiko säännös tarkoittaa myös nyt puheena olevia rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentin mukaisia suorituksia valtion varoista.

Hallituksen esityksessä säännöksen soveltamisesta oli lausuttu seuraavasti:¹⁹

”Ehdotuksen mukaan yleinen vanhentumislaki ei koskisi veroa ja julkista maksua eikä muuta saatavaa, joka saadaan periä ulosottoimin ilman tuomiota tai päätöstä, sakkoa, menettämisseuraamusta tai muuta rikosoikeudellista seuraamusta, uhkasakkoa taikka teettämis- tai keskeyttämisuhtaa. Soveltamisalan ulkopuolelle jäisivät myös eläke- ja sosiaalilainsäädäntöön perustuvat suoritukset ja julkisista varoista suoritettavat muut etuudet sekä lap-

sen elatuksesta annetun lain mukainen elatusapu ja elatusturvallain mukainen, kunnan maksamaan elatustukeen perustuva takautumissaatava.

Lain ulkopuolelle jääviä rahasuorituksia koskee jo ennestään kattava lainsäädäntö. Näitä saatavia koskevan oman, juuri niitä varten laaditun vanhentumis- tai muun määräaika sääntelyn sovittaminen yleiseen vanhentumissääntelyyn olisi ongelmallista ja monin paikoin tarpeetontakin. Tyypillinen ero on se, että nämä julkisoikeudelliset saatavat voidaan pakkotoimin periä viranomaisen yksipuolisen päätöksen perusteella ja että perintäaika on ennalta rajoitettu määräaikaan, yleensä viiteen vuoteen. Avustuksiin ja muihin sosiaalilainsäädäntöön liittyvien etuuksien osalta taas on usein säädetty se aika, jonka kuluessa etuutta on viimeistään haettava. Osa määräajoista on myös harkinnanvaraisia.

Soveltamisalan rajaaminen edellä kuvatuin tavoin tarkoittaa sitä, että lukumääräisesti merkittävään osa julkisoikeudellisesta perusteesta johtuvista veloista jää ehdotuksen mukaan uuden yleislain ulkopuolelle. Käytännössä rajausta olisi siten pitkälti yhdenmukainen korkolain (633/1982) kanssa. Se koskee yksinomaan yksityisoikeudellisia saatavia. Julkisoikeudellisista sopimuksista samoin kuin esimerkiksi virkasuhteista johtuvat velat kuuluisivat kuitenkin yleissääntelyn piiriin. Lakia sovellettaisiin lähtökohtaisesti myös takaisinperittäviin etuuksiin. Julkisoikeudellisia saatavia koskevia yleisiä kysymyksiä on tarkoitus ryhtyä selvittämään osana hallintolainsäädännön uudistamista.”

Ensimmäisen kappaleen esimerkeissä on kyse valtiolle maksettavista suorituksista, jotka saadaan periä ulosottoimin ilman tuomiota tai päätöstä.²⁰ Siitä ei ole kyse konfiskaation jälkeisessä maksussa, sillä siinä maksajana on valtio eikä velkaa voi periä ulosottoimin valtiolta ilman tuomiota. Kyse ei myöskään ole valtion maksettavista etuuksista, vaan lainmukaisesta valtion velasta, koska valtio on saanut haltuunsa varoja, joilla varojen omistaja olisi joutunut maksamaan vahingonkorvausta valtiota velkovalle henkilölle. Lainattujen perustelujen sisältö ei muuta valtion velkaa julkisoikeudellisek-

¹⁸ Ks. hallituksen esitys Eduskunnalle velan vanhentumista ja julkista haastetta koskevan lainsäädännön uudistamisesta, HE 187/2002, s. 36–39 sekä Tuula Linna – Ari Saarnilehto, s. 13–18.

¹⁹ HE 187/2002, s. 25–26.

²⁰ Ks. HE 187/2002, s. 39–40.

si säännöksen tarkoittamassa mielessä eikä valtion velka täytä säännöksessä olevia soveltamisen edellytyksiä.

Toisessa lainatussa kappaleessa keskitytään valtion rahasuorituksiin, joissa noudatetaan suoritusta koskevaa omaa lainsäädäntöä.²¹ Alkuosa koskee valtion velkoja, loppuosa avustuksia, joita valtio joutuu maksamaan lainsäädännön pohjalta. Keskeistä on, että kyse on veloista, joiden osalta vanhentumisesta ja vastaavista määräajoista on säädetty velvoitetta koskevassa lainsäädännössä. Konfiskaatioihin liittyvien valtion maksettavaksi tulevien velkojen osalta säännöksiä ei ole. Toinenkaan perustelukappale ei vie konfiskaatiosta johtuvia valtion suorituksia julkisen velan piiriin.

Kolmannessa kappaleessa todetaan, että soveltamisalan rajaaminen kuvatuin tavoin tarkoittaa, että lukumääräisesti merkittävin osa julkisoikeudellisesta perusteesta johtuvista veloista on jäänyt vanhentumislain soveltamisen ulkopuolelle, mutta eivät kaikki.²² Vanhentumislain perusteluissakin on (lainauksen kolmas kappale) lueteltu poikkeuksia, joiden kohdalla sovelletaan vanhentumiseen vanhentumislakia. Rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentin järjestely on hyvin sopimussuhteen kaltainen tilanne. Valtio saa haltuunsa velallisen varallisuuden ja joutuu maksamaan siitä vahingonkorvaukseen oikeutetun osuuden ikään kuin olisi sovittu siitä, miten rahat velalliselta peritään.

Tiivistelmän edellä esitetystä voidaan todeta, että rikoslain mukaisen konfiskaation jälkeen maksettaessa valtion tässä tarkoitettua velkaa velkojalle velka vanhentuu velan vanhentumisesta annetun lain säännösten mukaisesti.

2.2 Esimerkkinä väylämaksu (KKO 2017:84)

Konfiskaation jälkeinen valtion maksu ei ole ainutlaatuinen valtion velka, joka vanhentuu yleisen vanhentumislain mukaisesti ilman eri säännöstä. Esille otetaan tässä liikaa maksettujen väylämaksujen palautus. Esimerkki on otettu mukaan, koska hyötyä suuremmalla konfiskaatiolla on kerätty valtiolle ylimääräistä rahaa samoin kuin liian suurella väylämaksullakin.

Väylämaksulain (16.8.2002/708) 1 § kuului aikanaan seuraavasti:

Merenkulussa käytettävien julkisten kulkuväylien ja vesiliikenteelle tarpeellisten turvalaitteiden rakentamisesta, ylläpidosta ja hoidosta sekä jäänmurtajien avustustoiminnasta valtiolle aiheutuneiden kustannusten kattamiseksi valtiolle kannetaan väylämaksua siten kuin tässä laissa säädetään.

Säännöksestä ilmenee väylämaksun peruste. Valtio peri väylämaksua kulujensa kattamiseen. Sopimusta perimiseen ei tarvittu, vaan maksu perustui lakiin.

Vuonna 2005 säädetyn väylämaksulain 1 §:n 1 momentissa ei enää mainittu syytä väylämaksun perimiseen.²³ Momentti säilyi vuoden 2014 lainmuutoksen yhteydessä entisellään,²⁴ samoin vuoden 2018 muutoksessa.²⁵ Se kuuluu seuraavasti:

Suomen vesialueella kauppamerenkulkua harjoittavasta aluksesta suoritetaan valtiolle väylämaksua sen mukaan kuin tässä laissa säädetään.

Lakiin tehdyt muutokset eivät ole muuttaneet väylämaksun tarkoitusta. Hallituksen esityksessä todettiin, että esitys ei lisäisi merenkulun kustannuksia, vaan väylämaksua kerättäisiin aiempaa väylämaksua vastaava määrä.²⁶

Väylämaksussa on kyse laissa säädetystä maksusta valtiolle. Sen osalta ei ole säädetty vanhen-

²¹ Ks. HE 187/2002, s. 40.

²² HE 187/2002, s. 40–41.

²³ Väylämaksulaki 22.12.2005/1122.

²⁴ Laki väylämaksulain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta 19.12.2014/1214.

²⁵ Laki väylämaksulain muuttamisesta 23.11.2018/1016.

²⁶ Ks. hallituksen esitys Eduskunnalle väylämaksulaiksi, HE 150/2005 vp, s. 8–9.

tumisesta erikseen. Väylämaksun maksamiseen sovellettiin alkuperäisen lain 14 §:n mukaan, jollei toisin ollut säädetty, mitä tullin maksamisesta tullilaisissa (1466/1994) säädettiin. Nykyisin väylämaksulain 13 §:n mukaan maksuvelvollisen on annettava tullille ilmoitus maksun määräämistä varten. Maksuvelvollinen on väylämaksulain 4 §:n mukaan laivaisäntä. Maksamisesta ja maksuajasta on säädetty väylämaksulain 14 §:ssä. Tulli voi määrätä vakuuden ja vakuuden määrän.

Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että väylämaksun maksaminen on lainsäädäntöön perustuva suoritus. Kyse on valtion oikeudesta periä suoritus määrättyjen edellytysten täytyttyä. Väylämaksua voidaan korottaa, jos maksuvelvollinen on antanut puutteellisia tai virheellisiä tietoja maksun määräämistä varten tai laiminlyönyt kokonaan tai osittain ilmoitusvelvollisuutensa. Lisäksi on mahdollista määrätä virhemaksu tai estää aluksen lähteminen taikka keskeyttää lähteminen.

Kuten havaitaan, menettely on varsin pitkälti säänneltyä julkisen vallan eduksi. Tuntuu jopa siltä, että sopimusoikeudella on varsin niukasti tekemistä väylämaksujen kohdalla. Olisi helppo puhua julkisoikeudellisesta velasta väylän käyttämisen seurauksena, koska kaikki näyttää olevan säänneltyä. Asia ei kuitenkaan ole näin.

Ratkaisun KKO 2017:84 otsikko kuuluu seuraavasti:

Väylämaksulakien 1028/1980 ja 708/2002 mukaan ulkomaanliikenteen aluksilta perittävät väylämaksut olivat määrättyneet eri perusteina kuin kotimaanliikenteen väylämaksut. Varustamoyhtiöt vaativat 30.12.2010 vireille panemallaan kanteella valtiolta perusteettoman edun palautusta tai vahingonkorvausta sillä perusteella, että ne olivat maksaneet vuosilta 2001–2004 ulkomaanliikenteen väylämaksuja, jotka olivat EU-oikeuden vastaisesti olleet suurempia kuin kotimaanliikenteestä perityt maksut.

Perusteettoman edun palauttamista koskevan vaatimuksen osalta kanne jätettiin tutkimatta yleisen tuomioistuimen toimivaltaan kuulumattomana. Korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenevillä perusteilla katsottiin, että vahingonkorvaussaatavat olivat vanhentuneet, koska vanhentumisaika oli kunkin väylämaksun osalta alkanut siitä, kun yhtiöt oli-

vat saaneet tiedon päätöksestä, jolla kyseinen maksu oli määrätty.

Säännöksestä ilmenee heti, että ratkaisussa on sovellettu vanhentumislain 7 §:ää, vaikka suoritus on lähinnä julkisoikeudellinen ja määräytynyt lain nojalla, ei oikeustoimen. Kyse on hyvin samantyyppisestä velvoitteesta kuin valtion suoritus konfiskoidusta rahamäärästä vahingonkärsijälle. Molemmat ovat tosiasiaa suorituksia velvoiteoikeuden ja julkisoikeuden rajamaastosta. Tällaiset oikeudelliset ilmiöt selittävät sen, miksi vanhentumislain esitöissä ei ole voitu ottaa yksiselitteistä kantaa vanhentumislain soveltamiseen julkisoikeudellisissa oikeussuhteissa. Jotkut niistä ovat niin lähellä sopimusoikeutta, että vanhentumislain soveltaminen syntyneeseen velkaan on paikallaan.

Tämän ratkaisun valossa on helppo katsoa, että konfiskoiduista varoista maksettava velka vahingonkärsijälle vanhentuu vanhentumislain mukaisesti. Sovellettavaksi tulee koko laki. Esimerkiksi myös vanhentumislain 18 § siitä, mitä voidaan viran puolesta ottaa huomioon, tulee noudatettavaksi. Ei voida menetellä niin, että julkisoikeudelliseen tai sitä lähellä olevaan velkaan sovelletaan vain julkisyhteisölle edullisia säännöksiä ja taas vahingolliset jätetään soveltamatta. Kyse on siitä, että lakia kokonaisuudessaan sovelletaan tai ei sovelleta.

3 Velkasuhteen siirtyminen vai syntyminen

3.1 Velkasuhteen itsenäisyys

Asiassa, jota alkujaksossa lainattu Oikeusrekisterikeskuksen kannanotto koski, rikollinen toiminta oli jatkunut vuoden 2003 alkupuolelta vuoden 2008 maaliskuun 4. päivään saakka. Sen ajan olivat olleet voimassa rikoslain vuonna 2002 annetut säännökset konfiskaatiosta ja uutuutena valtion vastuusta. Rikoksenteikijän haltuun ei enää 1.1.2002 jälkeen jätetty varoja vahingonkorvausten maksamista varten. Siitä huolimatta oli periaatteessa mahdollista, että rikoksenteikijällä oli varoja vahingonkorvausten maksuun. Kyse konfiskaatiosta oli rikoksella saadun todellisen nettohyödyn menettämisestä, ei

koko varallisuuden siirtymisestä valtiolle.²⁷ Vahingonkorvauksen maksaminen syrjäyttää hyötykonfiskaation, koska hyöty on menetetty korvauksen määrän osalta.²⁸ Jos vahingonkorvaus on maksettu konfiskaation jälkeen, korvausvelvollisella on mahdollisuus saada vastaava määrä valtiolta takaisin.²⁹ Rikoslain 11 luvun 2 §:n 6 momentissa asia on lausuttu seuraavasti:

Hyötyä ei tuomita menetetyksi siltä osin kuin se on palautettu tai tuomittu taikka tuomitaan suoritettavaksi loukatulle vahingonkorvauksena tai edunpalautuksena. Jos korvaus- tai edunpalautusvaatimusta ei ole esitetty tai se on vielä ratkaisematta silloin, kun menettämiskaatimuksesta annetaan ratkaisu, menettämisseuraamus on tuomittava.

Valtion vastuusta säädettiin tuolloisessa rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentissa niin, että menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon jälkeen vahingonkorvausta vastaava määrä voitiin tuomita suoritettavaksi valtion varoista. Edellytyksenä oli kuitenkin se, että vahingonkorvauksen peruste ja määrä olivat selvillä. Käytännössä se tarkoitti, että vahingonkorvauksen saajan oli nostettava ennen valtion puoleen kääntymistä kanne rikoksenteikijää vastaan vahingonkorvauksen perusteen ja määrän selvittämiseksi.³⁰ Kanteen nostaminen ei olisi mahdollista, jos velka olisi jo siirtynyt valtiolle. Oikeudenkäynnissä voitiin ottaa huomioon korvausvelan vanhentuminen, jos vanhentumisväite esitettiin. Sekin osoittaa velallisen ja valtion velan olevan kaksi erillistä velkaa.

Koska vahingonkorvaus on asia, jossa sovinto on sallittu, lopputulos oikeudenkäynnissä voi määräytyä osapuolten sovinnon mukaisesti. Sovittu lopputulos ei kuitenkaan sitonut (eikä edelleenkaan sido) valtiota, mutta se oli ja on edelleen yleensä

pätevä osapuolten välillä.³¹ Syy siihen, että sovinnon seurauksena syntynyt tuomio sitoo vain sopimuksen osapuolia, on se, ettei tuomioistuin kiinnitä sopimuksen mukaisen tuomion antaessaan huomiota tuomion perusteisiin.³²

Edellä esitetty tarkoittaa, että vahingonkorvausvelallisen velka ei siirtynyt tuomion perustuessa sovintoon automaattisesti valtion maksettavaksi. Tämä viittasi siihen, että velka perustui valtiolle säädettyyn maksuvelvollisuuteen, joka johtui konfiskaation määrästä. Määrä saattoi ylittää rikoksen tekijän saaman hyödyn, kun vahingonkorvausvelat otettiin huomioon. Valtiolle näytetään synnytetyn vastuu paitsi edellä esitetyn johdosta, myös siksi, ettei vahingonkäräjän asema olisi ainakaan kohtuuttomasti huonontunut konfiskaation vuoksi. Sääntely viittasi valtion velan itsenäisyyteen.

Valtion velan itsenäisyyttä tuki myös se, että valtion maksuvelvollisuutta ei liitetty aluksi mitenkään konfiskoituun määrään. Maksu meni valtion varoista riippumatta siitä, mitä valtio oli konfiskaatiossa saanut.

Vuoden 2002 alusta rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentissa oli myös määräys vahingonkäräjän saatavan vanhentumisesta. Säännöksen mukaan kanne asiasta oli nostettava kantajan kotipaikan tai Helsingin kärjäoikeudessa viiden vuoden kuluessa siitä päivästä, jona menettämisseuraamusta koskeva tuomio oli saanut lainvoiman. Säännös tarkoitti, että vahingonkäräjän saamisoikeuden vanhentuminen vahingonaiheuttajaan nähden määräytyi eri sääntöjen mukaan kuin valtion mahdollinen velka rikosvahingon käräjälle. Tämäkin puoltaa selkeästi sitä, että valtion velka rikosvahingon käräjälle ei ollut voinut siirtyä vahingonaiheuttajalta valtiolle ja tulla uudelleen perimiskelpoiseksi.

²⁷ HE 80/2000 vp, s. 21 ja 22.

²⁸ Ks. HE 80/2000 vp, s. 16–17 ja 22–23.

²⁹ HE 80/2000 vp, s. 36.

³⁰ Ks. HE 80/2000 vp, s. 36.

³¹ HE 80/2000 vp, s. 36. Sovinnon seurauksiin palataan jaksossa 2.2.

³² *Jyrki Virolainen*, *Prosessin päälajit ja tehtävät*, teoksessa Juha Lappalainen ym., *Prosessioikeus, Oikeuden perusteokset*, toinen, uudistettu painos, WSOY 2007, s. 55–80, erityisesti s. 60–61, *Tatu Leppänen*, *Riita-asioiden valmistelu todistusaineiston osalta*, Vammala 1998, s. 9–12.

Rikoslain 10 luvun 11 § uudistettiin vuonna 2013, kuten edellä on mainittu. Silloin myös Oikeusrekisterikeskuksen asemaa muutettiin. Säännöksen mukaan ”Oikeusrekisterikeskus voi asianomaisen henkilön kirjallisesta hakemuksesta päättää, että vastaava määrä suoritetaan valtion varoista.” Tarkoituksena oli menettelyn keventäminen. Velan määrän piti vastata tuomittua vahingonkorvausta.³³ Säännös muutti aikaisempaa oikeustilaa. Sen varalta, ettei täytäntöönpantu menettämisseuraamus riittänyt kaikkien saatavien maksamiseen, määrättiin maksun suorittamisesta saatavien suuruuden mukaisessa suhteessa noudattaen soveltuvin osin konkurssilain³⁴ 17 ja 18 luvun säännöksiä. Kyse on velkojen yhdenvertaisuudesta, koska lähtökohtana yksityisoikeudellisten saatavien tyydyttämisessä on hakijoiden tasavertainen kohtelu.³⁵

Uudistetusta rikoslain 10 luvun 11 §:stäkin näkyy selvästi, ettei velkojan saatavaa ollut siirretty valtion maksettavaksi, vaan valtion vastuu ja myös sen yläräjä määräytyivät vastuuta koskevan säännöksen perusteella. Maksujen enimmäismäärä ei voinut säännöksen mukaan ylittää konfiskoidun omaisuuden määrää, joten velkoja saattoi menettää osan saatavastaan vaatiessaan suoritusta valtiolta. Kyse oli valtiolle säädetyistä maksuvelvollisuuksista, ei velallisen velan siirtymisestä.

Vuoden 2016 uudistuksessa³⁶ eivät valtion vastuuta koskevat määräykset enää muuttuneet vastuuseen vaikuttavalla tavalla. Sen jälkeenkin muutoksia ei säännöksiin ole tehty. Käytännössä tämä tarkoittaa, että valtion vastuu ja sen luonne pysyivät ennallaan. Esimerkiksi todistustaakka vahingosta säilyi entisenä. Korvauksen hakijalle tulee edelleen olla tuomio menettämisseuraamusta vastaavasta oikeudesta vahingonkorvaukseen esittäessään vaatimuksensa valtiolle.³⁷ Oikeusrekisterikeskuksen tehtäväksi ei ole säädetty vahingonkorvausvelvollisuutta koskevan riidan ratkaisemista.

Jaksossa esitetyn perusteella ei voida päätyä muuhun tulokseen kuin siihen, että vahinkoa kärsineen oikeus saada vahingonkorvausta vahingon aiheuttajalta ja enintään vastaavan määrän konfiskaation jälkeen valtiolta ovat eri velkoja. Vahinkoa kärsineen saatava ei siirry valtion vastuulle, vaan laissa säädetään valtiolle vastuu konfiskaation jälkeen. Myös jäljempänä oleva esitys mainittujen velkojen vanhentumisesta tukee tätä lopputulosta.

3.2 Menettelystä sovinnon jälkeen

Edellä esitetysti vahingonkorvausvelkojan oli esitöiden mukaan nostettava kanne vahingonaiheuttajaa vastaan ennen kuin hän saattoi kääntyä valtion puoleen. Tarkoituksena oli saada selville luotettavalla tavalla vahingonkärsijälle aiheutuneen vahingon suuruus ja vahingonaiheuttajan vastuun peruste.³⁸ Tuomiota koskevaa vaatimusta ei ole lisätty rikoslain 10 luvun 11 §:ään missään vaiheessa. Vaatimus ei siten voi olla ehdoton. Jos esimerkiksi korvausta selvittävän kanteen nostaminen ei ole mahdollista, se ei voi tarkoittaa, ettei vahingonkärsijä saisi lainkaan korvausta valtiolta.

Jos kanne ratkaistaan riidan osapuolten solmiman sovintosopimuksen mukaisesti, tuomittu korvausmäärä ei sido valtion ja rikosvahingon kärsineen asianomistajan välisessä suhteessa. Kun vahingonkorvausvelan osapuolet ovat riidelleet jo kerran tuomioistuimessa ja juttu päättynyt lainvoimaiseen tuomioon, vahingonkärsijä ei voi enää nostaa uutta kannetta vahingonaiheuttajaa vastaan. Seuraisiko tästä se, että valtio oli vapautunut maksuvelvollisuudestaan?

Ongelmaa ei ollut vielä vuoden 2002 rikoslain 11 §:n 2 momentin ollessa voimassa. Sen mukaan korvausta vaadittiin kanteella valtiolta. Oikeudenkäynnissä voitiin arvioida aikaisemman, vahingonkärsijän ja sen aiheuttajan välisessä oikeudenkäyn-

³³ HE 2/2013 vp, s. 3.

³⁴ Konkurssilaki 20.2.2004/120.

³⁵ HE 2/2013 vp, s. 7.

³⁶ HE 4/2016 vp.

³⁷ HE 4/2016 vp, s. 7 ja 47. Sivulla 7 on kuvattu voimassa oleva oikeustila ja sivulta 47 ilmenee, ettei muutosta ehdoteta.

³⁸ Ks. HE 80/2000 vp, s. 36.

nissä annetun tuomion merkitys. Hallituksen esityksessä asiasta lausuttiin seuraavasti.³⁹

”Aikaisempi vahingonkorvaustuomiokaan ei kuitenkaan ole suoraan valtiota sitova. Koska korvausvelvollinen on saattanut myöntää oikeaksi selvästi perusteettoman tai määrältään liiallisen korvausvaatimuksen tietäessään, ettei hän joudu korvausta maksamaan, tai koska asia on saattanut tulla ratkaistuksi yksipuolisella tuomiolla ilman asian tosiasiallista tutkimista, on kanne voitava käsitellä täystutkintaisessa oikeudenkäyntimenettelyssä. Jos aikaisempi vahingonkorvaustuomio ei poikkea yleisestä käytännöstä ja se perustuu riittävään selvitykseen, olisi sillä luonnollisesti suuri todistusvoima. Tällöin valtion edustaja voisi myöntää kanteen oikeaksi eikä asian käsittelyä tarvitsisi jatkaa.”

Esitetty tarkoittaa, ettei sovintoon päättynyt oikeudenkäynti voisi estää vahingonkärsijää saamasta säännösten mukaista korvausta valtion varoista. Valtiolle osoitettu korvausvaatimus on kuitenkin voitava käsitellä täystutkintaisessa oikeudenkäynnissä.

Menettely muuttui vuoden 2013 uudistuksen yhteydessä, kun Oikeusrekisterikeskuksen tehtäväksi tuli päättää rikosvahingon kärsijälle valtion varoista maksettavasta korvauksesta. Velvollisuus nostaa kanne vahingonaiheuttajaa vastaan ennen vaatimuksen kohdistamista valtioon on ilmaistu tämänkin uudistuksen yhteydessä. Hallituksen esityksen mukaan rikoksella loukatun oli ensin saatava yksityisoikeudellisen vaatimuksen hyväksyvä tuomio ja vasta sitten käännyttävä valtion puoleen.⁴⁰

Vahingonkorvausasian käsittelemistä Oikeusrekisterikeskuksessa ei voida pitää täystutkintaisena oikeudenkäyntimenettelynä. Toisaalta Oikeusrekisterikeskuksen on tehtävä ratkaisu korvaushakemuksen johdosta. Jos vahingonaiheuttajan ja vahinkoa kärsineen oikeudenkäynti on päättynyt yksipuoliseen tuomioon tai sovintosopimuksen mukaiseen ratkaisuun eikä Oikeusrekisteri ole sen vuoksi saanut riittävästi tietoa vahingonkorvausvastuun perusteesta tai vahingon määrästä, sen on hylättävä korvausvaatimus.

Jos Oikeusrekisterikeskus hylkää korvausvaatimuksen, ratkaisuun tyytymättömällä korvauksen hakijalla on oikeus rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentin mukaan ajaa korvauskannetta valtiota vastaa kotipaikkansa tai Helsingin käräjäoikeudessa. Kanteen nostamisaika on lyhyt, yksi kuukausi Oikeusrekisterikeskuksen päätöksestä. Kyse on kuitenkin täystutkintaisesta oikeudenkäyntimenettelystä. Vahingonkärsijällä on silloin mahdollisuus esittää haluamansa näyttö korvausvaatimuksensa tueksi. Aikaisempi tuomio ei estä käsittelyä, koska siinä riidassa kyse oli eri velasta eikä osapuolena ollut valtio vaan vahingon aiheuttaja. Toisaalta uudessa oikeudenkäynnissä varsinainen vahingon aiheuttaja ei ole lainkaan mukana. Riidassa ratkaistaan, onko valtiolla velvollisuus korvata rikosvahingon kärsijän vahinko kokonaan tai osittain.

Vuoden 2016 uudistuksessa säännökset edellä esitetyn osalta eivät muuttuneet. Ne soveltuvat siten sellaisenaan nykytilaan. Kaikissa tapauksissa on mahdollisuus ratkaista valtion korvausvelvollisuus täystutkintaisessa oikeudenkäynnissä. Vahingonkärsijä, jonka oikeudenkäynti velallista vastaan on päättynyt sovintosopimuksen mukaiseen tuomioon, tosin joutuu oikeudenkäyntiin toisen kerran, mikä voi olla ongelmallista. Jos vahingonkärsijä voittaa asiansa, hänellä on pääsäännön mukaan oikeus saada korvaus oikeudenkäyntikuluistaan Oikeusrekisterikeskukselta. Kulujen korvaamisen voi kuitenkin estää esimerkiksi se, että vahingonkärsijä on antanut Oikeusrekisterikeskukseen virheelliset tai puutteelliset tiedot asiasta korvausvaatimuksen yhteydessä.

4 Valtion velan vanhentuminen

4.1 Vanhentumisaika rikoslain vanhentumissäännöksen poistamisen jälkeen

Edellä luvussa 1 olleessa Oikeusrekisterikeskuksen lausumassa oli kyse rikosasiasta, jossa rikosten tekeminen jatkui useita vuosia. Sen jälkeen kului

³⁹ Ks. HE 80/2000 vp, s. 36.

⁴⁰ HE 2/2013 vp, s. 7.

edelleen runsaasti aikaa ennen kuin vahingonkärjijä esitti korvausvaatimuksen valtiolle. Sinä aikana valtion velkaa koskeva, asiassa sovellettava säännös muuttui kaksi kertaa. Ongelmaa muutoksista ei juuri synny, koska säännökset olivat valtion velan osalta pitkälti samanlaiset muutoksista huolimatta. Huomioon on otettava myös muutoslakien voimaantulosäännökset.

Oikeusrekisterikeskuksen lausumassa tarkoitettu rikollinen toiminta alkoi ja päättyi vuoden 2002 alusta voimaan tulleen rikoslain 10 luvun 11 §:n ollessa voimassa säädetyssä muodossaan. Sovellettavaksi tuli siten pykälän 2 momentissa sijainnut vanhentumissäännös, joka korosti samassa valtion velan itsenäistä luonnetta. Se oli seuraavanlainen:

Kanne asiasta on nostettava kantajan kotipaikan tai Helsingin käräjäoikeudessa viiden vuoden kuluessa siitä päivästä, jona menettämisseuraamusta koskeva tuomio sai lainvoiman.

Vuoden 2013 muutoksessa poistettiin rikoslain 10 luvun 11 §:ssä ollut vanhentumissäännös. Samassa yhteydessä todettiin, että vahingonkärjijän oikeus korvaukseen valtiolta on yksityisoikeudellinen saatava.⁴¹ Määrittely on varsin asianmukainen, koska taustalla on rikoksella aiheutettu vahinko. Valtio on ”päässyt” maksajaksi sen vuoksi, että se on konfiskoinut vahingonaiheuttajan varat. Saatavan yksityisoikeudellinen luonne selittää vanhentumissäännön poistamisen. Vanhentumiseen tuli sovellettavaksi 1.1.2004 voimaan tullut vanhentumislaki. Muita säännöksiä ei enää tarvittu. Rikoslain 10 luvun 11 §:n viimeinen muutos vuodelta 2016 ei tuonut tähän muutosta.

Rikoslain 10 luvun muutos vuonna 2002 tuli voimaantulosäännöksen mukaan voimaan 1.1.2002. Sen vuoksi 10 luvun 11 §:ää on sovellettu kaikissa konfiskaatiotapauksissa tuon päivän jälkeen. Muutosten voimaantulosta säädettiin saman periaatteen mukaisesti myös vuosina 2013 ja 2016. Ensin mainittu muutos tuli voimaan 1.6.2013 ja jälkimmäinen 1.9.2016. Kumpaakin muutosta

sovellettiin voimaantulopäivän jälkeen ratkaistavissa asioissa riippumatta siitä, milloin vahinko oli rikoksella aiheutettu. Edellinen säännös kumoutui aina uuden tullessa voimaan. Se ilmenee myös seuraavasta korkeimman oikeuden lausumasta, jossa ei ole sanottu, minkä vuoden säännöksestä on kyse eli viitattu voimassa olevaan säännökseen.

KKO 2015:54: ”23. Huomioon on otettava myös se, että rahanpesun kohteena olleen omaisuuden tuomitseminen menetetyksi valtiolle ei tarkoita sitä, ettei esirikoksella loukattu voisi saada sen arvosta suoritusta saatavalleen. Rikoslain 32 luvun 12 §:n 3 momentissa viitatus rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentin mukaan Oikeusrekisterikeskus voi asianomaisen henkilön kirjallisesta hakemuksesta päättää, että täytäntöön pantua menettämisseuraamusta vastaava määrä suoritetaan valtion varoista.”

Edellä lainatusta lausumasta ilmenee, että vanhentuminen on Oikeusrekisterikeskuksessa ymmärretty juuri esitetyllä tavalla. Lausuman rikos oli tehty ennen vuotta 2013, joten voimassa oli rikoksen tapahtuessa vuonna 2002 voimaan tullut rikoslain 10 luvun 11 §. Siinä oli säädetty kanteen nostamisesta valtiota vastaan ja vanhentumisajasta. Huolimatta rikoksen tekoajkaan voimassa olleesta sääntelystä Oikeusrekisterikeskus on asiassa viitannut korvausvaatimuksen toimittamiseen, ei kanteen nostamiseen, ja vanhentumislain säännöksiin, ei rikoksen tapahtuma-aikana voimassa olleeseen erityiseen vanhentumissäännökseen rikoslaisissa. Oikeusrekisterikeskus sovelsi asiassa asianmukaisesti toimintahetkellä voimassa olleita säännöksiä ja korkein oikeus hyväksyi sen.

Edellisen selventämiseksi vuoden 2013 uudistuksen sisällöstä voidaan viitata yhteen seikkaan. Silloin luovuttiin siitä, että vaatimus olisi esitettävä valtiolle kanneteitse. Vaatimus oli toimitettava Oikeusrekisterikeskukselle, joka teki ensimmäisen ratkaisun. Sen jälkeen oli ja on edelleen mahdollista viedä asia tuomioistuimen tutkittavaksi. Rikoslain vanhentumissäännöstä sovellettiin 31.5.2013 saakka. Siitä alkaen sovellettavasta vanhentumis-

⁴¹ HE 2/2013 vp, s. 7.

säännöksestä ei ole lausuttu rikoslaissa. Lähinnä sovellettavaksi jäi laki velan vanhentumisesta, koska kyse oli yksityisoikeudellisesta saatavasta. Rikoslain säännöksillä ei ole enää merkitystä vanhentumisen osalta.

4.2 Velan vanhentumisaika

Edellä on todettu, että konfiskaation seurauksena valtiolle syntynyt velka rikosvahingon kärsineelle on luonteeltaan yksityistä.⁴² Siihen sovelletaan sen vuoksi vanhentumislain säännöksiä sellaisenaan. Rikoslain 11 luvun uudistuksissa 2013 ja 2016 ei enää säädetty valtion velan vanhentumisesta. Erittäistä vanhentumisaikojen alkamista tai vanhentumisaikaa valtion yksityisoikeudellisille veloille ei ole säädetty vanhentumislain mukaisesti eikä sen ulkopuolella. Vanhentumislain mukaan ratkaistaankin sekä vanhentumisaikojen pituus että ajan alkaminen.

Vanhentumislain 4 §:ssä säädetään yleisestä vanhentumisajasta. Se on kolme vuotta. Säännökset soveltuvat valtion konfiskaation perusteella syntyneeseen velkaan. Vaikka kolmen vuoden vanhentumisaika on pääsääntö, se ei ole ainoa vaihtoehto. Myös valtion velan osalta on voimassa vanhentumisaikaa täydentävä sääntö enimmäisajasta rikokseen perustuvan vaatimuksen esittämiselle. Mainitun 7 §:n 3 momentin mukaan rikoksesta johtuvaa velkaa ei katsota vanhentuneeksi, jos rikosta koskeva syyte voidaan vielä nostaa tai rikosasia on vierillä tuomioistuimissa. Sääntöä tarvitaan, koska vanhentumisaikojen alkaminen voi vanhentumislain 4 §:n mukaan lykkääntyä pitkäksi ajaksi, kun ajan alkamisen edellytykset eivät täyty tai asian tuomioistuinkäsittely jatkuu vuosikausia.⁴³

Vanhentumislain 7 §:ssä onkin vanhentumisaikojen alkamisen ohella säädetty vaatimuksen esittämisen enimmäisajasta.⁴⁴ Vahingonkorvauksen tai muun säännöksen 1 momentissa tarkoitettua velan van-

hentuminen on katkaistava ennen kuin kymmenen vuotta on kulunut säännöksen 1 momentissa tarkoitettua velan perustana olevasta tapahtumasta. Velan perusteena on konfiskaatio, jossa varat siirtyivät valtiolle. Kymmenen vuoden enimmäisaika alkaakin kuluu siitä, kun valtio on ottanut korvausvelallisen varat haltuunsa.

Hyvitykseen oikeutetun ei tarvitse vaatia valtiolta suoritusta vanhentumisaikojen puitteissa, vaan riittävää on, että valtiota muistutetaan velasta ennen vanhentumisaikojen päättymistä.⁴⁵ Vanhentuminen tulee katkaista ennen kuin kumpikaan mainituista ajoista on kulunut. Vanhentumisen katkaisemisen jälkeen alkaa kuluu uusi kolmen vuoden vanhentumisaika. Enimmäisajalla ei ole enää merkitystä eikä se pidennä vanhentumisaikaa.

Vanhentumislain 13 §:ssä on säädetty vanhentumisen katkaisemisen seurauksista. Säännöksen 2 momentin mukaan vanhentumisaika on viisi vuotta sen jälkeen, kun velasta on annettu lainvoimaiseksi tullut tuomio tai muu ulosottooperuste, joka voidaan panna täytäntöön lainvoimaisen tuomion tavoin. Oikeusrekisterikeskuksen ratkaisua ei ole säädetty tuomion veroiseksi, joten sen päätöksen jälkeen valtion velka vanhentuu kolmessa vuodessa. Jos Oikeusrekisterikeskuksen päätöksestä on valitettu ja riita viety tuomioistuimeen, tuomiosta määrätyn maksun vanhentumisaika on viisi vuotta.

Vanhentumislain muita vanhentumisaikoja kolmen vuoden ohella ovat lain 8 §:n mukainen kymmenen sekä 13 a §:ssä säädetty 20 ja 25 vuotta. Ensin mainittua aikaa ei sovelleta valtion konfiskaation perusteella syntyvään velkaan, koska velan vanhentumiseen sovelletaan vanhentumislain lain 7 §:ää. Lopullista vanhentumista koskevaa vanhentumislain 13 a §:ää ei myöskään sovelleta, kun velallisena on valtio. Säännös koskee vain luonnollisen henkilön velkoja.

⁴² Ks. teksti alaviitteiden 37 ja 41 kohdalla.

⁴³ Linna – Saarnilehto, s. 69–70.

⁴⁴ Ks. enimmäisajasta Linna – Saarnilehto, s. 70 ja Olli Norros, Vahingonkorvausvelan vanhentuminen, Talentum, Helsinki 2015, s. 119–129.

⁴⁵ Vanhentumislain 10 §:n 1 momentin 3 kohta.

4.3 Vanhentumisajan alkaminen

Yleisen vanhentumisajan alkamiselle on vanhentumislain 5 §:n mukaan vanhentuminen alkaa sovitusta eräpäivästä. Lain 6 §:ssä säädetään alkamisajasta, kun eräpäivää ei ole sovittu. Se koskee sopimukseen perustuvaa vastuuta, jossa kummallakin osapuolella on oma suoritusvelvollisuutensa. Valtion vastapuolella ei ole omaa suoritusvelvollisuutta eikä myöskään sopimusta valtion kanssa. Näistä säännöksistä kumpikaan ei sovi kirjoituksen aiheena olevaan valtion velkaan.

Vanhentumislain 7 §:ää sovelletaan sen 1. virkkeen mukaan vahingonkorvauksen tai muun hyvityksen vanhentumiseen. Valtion velassa on kysymys konfiskaatiossa menetetyin korvauksen hyvittämisestä velkojalle, joten valtion velan vanhentumisajan alkaminen määräytyy säännöksen mukaan. Näin ollen valtion velkaan ei sovelleta myöskään vanhentumislain 8 §:n vanhentumisaikaa koskevaa säännöstä.

KKO 2010:66: ”6. Matti P:n velka perustuu niiden varojen takaisinmaksuveloitteeseen, jotka ovat tulleet perusteettomasti hänen hyväkseen Eeva H:n kustannuksella. Tällaisen velan vanhentuminen tulee arvioitavaksi lähtökohtaisesti vanhentumislain 7 §:n 1 momentin 4 kohdan nojalla. Säännös ei kuitenkaan sovellu, jos osapuolet ovat esimerkiksi sopineet tietystä velan suorittamisen ajankohdasta, eikä myöskään, jos on sovittu maksun lykkäämistä toistaiseksi eräpäivää määäämättä. Tällöin velan vanhentumista on arvioitava osapuolten sopiman pohjalta, eikä velan alkuperäisellä oikeusperusteella ole enää velan vanhentumisen määräytymisen kannalta merkitystä.”

Vanhentumislain 7 §:n 1 momentin mukaan vanhentumisaika alkaa kaikissa neljässä vaihtoehdossa siitä, kun korvauksen tai hyvityksen saaja on saanut riittävästi tietoja voidakseen esittää velalliselle vaatimuksen korvauksen tai hyvityksen maksamisesta. Valtion velan kolmen vuoden vanhentumisaika alkaa siten siitä, kun rikosvahingon perus-

teella korvaukseen oikeutettu henkilö on saanut tietää konfiskaatiosta. Koska lähtökohtana on lain-säädännön tunteminen, sillä ei ole merkitystä, milloin vahingonkärnsijä on saanut tietää mahdollisuudesta vaatia suoritusta valtiolta. Merkitystä ei ole sillä, miten kauan kestää tuomion hankkiminen vahingonaiheuttajan korvausvelasta. Jos vanhentumisaika uhkaa kulua loppuun, hyvityksen saajan on muistutettava valtiota velasta ennen vanhentumisajan päättymistä.

5 Tiivistelmä valtion velan vanhentumisesta

Kun rikoshyödyn menettämistä koskevaa menettelyä oli uudistettu vuonna 2002, valtiolle oli jo syntynyt oikeus vaatia koko rikoshyöty menetettäväksi valtiolle. Maksetut vahingonkorvaukset vähennettiin hyödyn määrästä, mutta ei maksamattomia korvauksia. Tarkoitus ei ollut, että vahingonkärnsijät menettävät korvaussaatavansa, vaan valtiolle säädettiin velvollisuus maksaa hyvitys vahingonkärnsijöille konfiskoiduista rahoista, enintään kuitenkin konfiskoitujen varojen määrän.

Valtion velka katsottiin yksityiseen velkaan rinnastettavaksi, mistä seuraa se, että valtion velan vanhentumiseen sovelletaan lakia velan vanhentumisesta. Valtion velan vanhentumisaika on kolme vuotta (lain 4 §) ja vanhentuminen alkaa siitä, kun velkoja eli rikoksessa vahinkoa kärsinyt vahingonkärnsijä on saanut tietää valtion velan syntymisestä (lain 7 §). Enimmäisaika kääntynyt valtion puoleen on kymmenen vuotta eli hyvityksen voi menettää, jos ei saa tietoa konfiskaatiosta ja valtion vastuusta riittävän ajoissa.

Uuden järjestelmän seurauksena oli myös se, että rikoshyötyä ei jäänyt vahingonaiheuttajalle siinäkin tapauksessa, ettei vahingonkärnsijä tulisi vaatimaan hyvitystä itselleen. Rikoksesta hyötyminen tuli estetyksi aikaisempaa paremmin.